

אוצר החכמה

פרק לב

שופר

אוצר החכמה

...דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה
לָכֶם שַׁבָּתוֹן זְכוֹרֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ. (ויקרא כג, כד).

וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֹאכֶת
עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם. אוצר החכמה
אד"ת 1234567 (במדבר כט, א).

[רכת] ראש השנה הוא 'יום תרועה' ו'זכרון תרועה', בו מתחילים להתכונן ליום כיפור (ראה לעיל סעיף קס), היום המזמן אותנו לשוב משגרת חיים הפונים תדיר כלפי חוץ וכלפי העתיד – אל עצמנו ואל פני ה'. נקראים אנו לבחון לנגד עיני ה' את חיינו שבעבר, לפשפש בכל מה שעשינו ובנינו, על מנת שנתעלה לעתיד מזוכך יותר.

על פי חכמינו ז"ל יודעים אנחנו מן הכתוב (במדבר י, א–י) כי 'תרועה' זו מורכבת משלושה קולות: תקיעה, תרועה ותקיעה, וגם את משמעות הקולות האלה אנו לומדים מן הפסוקים האלה. התקיעה, קול יחיד ממושך, קוראת להתלכד אל עבר יעד אחד; התרועה, קול מרוסק, מעוררת ומזעזעת ומביאה לידי תנועה. לפיכך, הקריאה ליציאה מאורגנת מן המחנה לדרך נעשתה (1) בקול היחיד הממושך שהיה אמור ללכד את השקועים בעיסוקים שונים למשימה אחת ויחידה; (2) בקול המרוסק היא ציינה את המשימה הזאת כהפסקה וניתוק ויציאה לדרך; ו–(3) בקול הממושך המסיים ציינה את המשימה הזאת כהמשך המסע בכיוון שנקבע מראש.

מבחינת השפעתה על הנפש הרי שקול התקיעה הממושך מכנס את כל נטיות הנפש אל נקודה אחת; קול התרועה המרוסק חודר מנקודה זו אל הנפש ומזעזע, מניע ומרכך אותה; קול תקיעת הסיום חוזר ומייצב את הנפש המפוזרת בכיוון אחד וישר.

גם התרועה בראש השנה – 'יום תרועה' – מורכבת מתקיעה, תרועה ותקיעה. התקיעה הפותחת קוראת לך לנטוש את פיזור כוחותיך ושאיפותיך ולשוב ולהתעלות אל ה', הווי אומר, היא קוראת לך להתייחד עם עצמיותך

לפני ה' יתברך. התרועה מורה לך להחזיר את מציאות ה' ורצונו בכל חיך הפנימיים והחיצוניים, במחשבותיך שבעבר, ברגשותיך, בדיבוריך, במעשיך ובהנאותיך, בכל אשר לך בבית ובחוץ – את כל לבבך ונפשך תמלא דבר ה' אשר כפטיש יפוצץ סלע. בחן ובדוק כל הווייתך ותיווכח אם היא עומדת במבחן זה ונמצאת אומר שהתרועה מזעזעת, מרככת ומכניעה אותך לפני ה'. תקיעת הסיום מחזקת ומרוממת אותך ונותנת לך אומץ וגבורה להיחלץ מן המפולת של כל מה שעבר – אל חיי עתיד חדשים, ישרים ומיוצבים לפני ה'.²⁰

[רכט] נמצא שמבחינת פעולות הנפש התקיעה היא תשובה והתעלות, התרועה היא טיהור וזיכוך עצמי, ותקיעת הסיום היא התייצבות לקראת עתיד של מעשים טובים יותר. ויש לומר כי שלושה הקולות הם כנגד תשובה, תפילה וצדקה, שחכמינו ז"ל מציינים כפירותיו של יום ראש השנה [ראה בבלי ראש השנה טז ע"ב].

שלושה הקולות ושלוש פעולות הנפש שהם אמורים לעורר, תואמים את שלוש הבחינות של מהות ה' ופועלו ביחס לאדם. התקיעה קוראת לך להתייצב לפני האדון, מלכך ומלך העולם; התרועה קוראת לך להיטהר ולהישפט לפני השופט (כי אכן דמיון כוזב הוא לבחון את חיך במבחן של חיים לפני ה', אם הוא יתברך א-לוהי השמים בלבד ולא א-לוהי השמים והארץ כאחד, ואם עיניו משוטטות על פני תבל בלבד ולא בוחנות ושופטות את כל יושביה כבני מרון; הן בשבתך למשפט על עצמך כבר אתה מודה שה' הוא שופט, כי הקול הבוקע ממצפונך פנימה אינו אלא קול ה' היושב במשפט עליך, או מוטב, ה' המאזין לקול מצפונך); תקיעת הסיום משיבה את נפשך למנוחתה, כאלו קוראת לך ללכת בעקבותיה לחיים אחידים ויחידים, ישרים וטובים. בכך קורא לך ה' ללכת אחרי בדרך שהוא מורה לך; הוא מסיר ממך את כבלי העבר ומחזק ומרומם ומדריך אותך – הלא הוא אביך ומורה דרכך. מאידך גיסא שלוש בחינות אלו אינן אלא – תקיעה: מלכיות; תרועה: זכרונות; תקיעה: שופרות (השווה להלן, סעיף תרנו: מוסף של ראש השנה).

20. [ראה דברים מקבילים בפירוש רש"ר הירש, במדבר י, ג-ז.]

נמצא שתקיעה היא קריאת האדון; תרועה היא קריאת השופט; ותקיעת הסיום היא קריאת האב. ומשמעותן: (א) קריאת האדון לתשובה ולהתעלות; (ב) קריאת השופט לבוחן עצמי; (ג) קריאת האב להתחדשות.

[אוצר החכמה]

[רל] כל המוטל עליך בראש השנה הוא להשיב אל לבך את ה' בתור אדון, שופט ומורה־חוק אבהי, כדברי הנביא (ישעיה לג, כב): 'כי ה' שופטנו, ה' מחוקקנו, ה' מלכנו הוא יושיענו', לאחר שבשטף חיך שכחת אותו בתור שכזה. לפיכך באים שלושה הקולות ומעירים את לבך להבין את משמעותם המלאה. עליך לתת את דעתך לעומקם של הדברים: (א) ה', שהוא אדון הכל, קורא לך כאדונך שתבחן את עצמך אם נהגת בחיך כעבדו ושתגמור אומר לחיות מעתה כעבדו: תקיעה, תרועה, תקיעה בבחינת מלכיות. (ב) ה', שהוא שופט כל הארץ, הוא גם אדונך וקורא לך בתור שכזה שתבחן את עצמך אם חיית כמי שחי תחת עין השגחתו ושתגמור אומר לחיות מעתה כמי שחי תחת עין השגחתו: תקיעה, תרועה, תקיעה בבחינת זכרונות. (ג) ה', החונך ומחנך הכל, הוא גם אדונך וקורא לך בתור שכזה שתבחן את עצמך אם חיית על פי תורתו ומצוותיו ושתגמור אומר כי מעתה תלך אחריו בדרך שתורתו והשגחתו מנחות אותך: תקיעה, תרועה, תקיעה בבחינת שופרות.

הרי כאן תר"ת (תקיעה, תרועה, תקיעה) למלכיות, תר"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות, וזה תרשים התרועה:

א	ב	ג	
מלכיות	זכרונות	שופרות	
תשובה	תפילה	צדקה	
תקיעה	תרועה	תקיעה	מלכיות: ה' מלכנו!
תקיעה	תרועה	תקיעה	זכרונות: ה' שופטנו!
תקיעה	תרועה	תקיעה	שופרות: ה' מחוקקנו!
קריאת האדון	קריאת השופט	קריאת האב	
לפנות פנימה	לבחינה עצמית	להתחדשות	
ולהתעלות			

[רלא] שני פנים למצב המפולת הנפשית הפנימית והכואבת: הפן האחד הוא תודעת הנחיתות העכשווית והעדר היכולת להימלט ממנה; הפן האחר הוא זיכרון נחיתות החיים שבעבר ושאינ להשיבם עוד. ביטוי הפן הראשון הוא קריאת צער על תחושת כאב גופני נוכחי ברגע הראשון; ביטוי הפן האחר הוא קריאת צער על תחושת כאב גופני המוסיף והולך ללא הפוגה או על מקרה אסון שעדיין מקוננים עליו. הביטוי האחד הוא גניחה, האחר יללה. מכאן נבעו אופנים שונים של קול התרועה המרוסק: 'שברים' – גניחה, 'תרועה' – יללה. לאחר מכן צירפו אותם יחד לקול אחד וכך נתהוו שלושה סדרים; בראשון חיברו את השברים עם התרועה, כשהשברים בראש בהתאם לרצף הטבעי; בשני רק שברים ובשלישי רק תרועה. והרי התרשים:

תקיעה	שברים תרועה	תקיעה
תקיעה	שברים תרועה	תקיעה
תקיעה	שברים תרועה	תקיעה
תקיעה	שברים	תקיעה
תקיעה	שברים	תקיעה
תקיעה	שברים	תקיעה
תקיעה	תרועה	תקיעה
תקיעה	תרועה	תקיעה
תקיעה	תרועה	תקיעה

[רלב] חצוצרות הכסף, שנצטווה משה לעשות (במדבר, פרק י'), היו מעשה ידי אדם ושימשו רק לצורך הסדר החיצוני של חברת בני אדם, ואילו כאן, לצורך הקריאה אל היסוד הא-לוהי הטהור שבאדם, לא יושמעו צלילים מתוך כלי מעשה חרושת אלא מתוך כלי שהטבע יצר אותו (שופר הוא קרן חלולה מטבע בריאתו²¹). השופר הנבוב מטבעו והמופעל על ידי נשיפת אדם, הוא ידבר אל רוחו. כי לא בדרך מלאכותית ובתחבולה תגיע אל קרבת ה'. לא על ידי קול שאמנם מושך את החושים, אך אין בכוחו לרומם אותך אליו

21. [השווה פירוש רש"ר הירש, בראשית מט, כ.].

יתברך, אלא רק לגרום להתפעלות רגעית שאחריה תשקע שוב במהירות בשפל חייו. קול השופר הטהור, הטבעי, הוא יעורר את לבך ותודעתך למשמעות התקיעות, לרעיון הטמון בהם ולדרישות הנדרשות ממך.

כל הקרנות הנבובות מטבען, מבעלי החיים הטהורים, כשרות לשמש שופר של ראש השנה, חוץ מקרן השור, בו קשור זכר עגום של האומה – חטא העגל, וקרן שור אף אינה נקראת שופר. מצוה לכתחילה לתקוע בשופר כפוף של איל; כפוף – בהתאם לרוח ההכנעה של יום התרועה; של איל – וְכָר מְרוֹמָם לְנִיסִיוֹן הַעֲקָדָה שֶׁל אֲבֵרָהּ אֲבִינוּ, המופת ההיסטורי של כל עבודת הבורא שבלב (אורח חיים סי' תקפו, וראה להלן חלק ו סעיף תרכד). גובה הקול אינו מעלה ואינו מוריד. שופר נקוב כשר, אם אין שופר אחר. אם סתמו את השופר הנקוב במינו, כלומר בחומר מגופו של שופר, ורובו היה שלם, וקולו חזר כפי שהיה בתחילה – כשר. נסדק השופר לאורכו, מחברים אותו באש. אם נסדק צדו האחד כולו, פסול ואין לו תקנה. נסדק רוב רוחבו, ולא נשאר מהסדק עד פי התוקע ארבעה אגודלים – פסול (תקפו).

[רלג] הרחיק את השופר מפיו ותקע בו פסול (תקפו). זמן תקיעת שופר הוא כל היום החל מהנץ החמה, ובשעת הדחק משעלה עמוד השחר. חל ראש השנה בשבת, אין תוקעים בשופר, ולא נותר אלא זיכרון התרועה במלכיות בזכרונות ובשופרות (תקפח). שמיעת הקולות והכוונה בשעת השמיעה הן כמובן עיצומה של המצוה. גם התוקע וגם השומע יתכוונו לשם מצוה – התוקע להוציא כל שומע, והשומע לצאת ידי חובה (תקפט). שיעור אורך קול התקיעה ושיעור אורך קול התרועה שווים. שיעור תרועה הוא תשעה קולות קצרצרים; שברים – שלושה קולות יותר ארוכים; תקיעה – קול אחד פשוט, שאורכו כאורך תשעה קולות קצרצרים, ובסדר תשר"ת (תקיעה, שברים-תרועה, תקיעה) – כאורך שמונה-עשרה קולות קצרצרים (תקצ). – תוקעים בשופר בסדר האמור אחרי קריאת התורה, לפני תפילת מוסף. בחזרת הש"ץ של תפילת המוסף שוב תוקעים בשופר בגמר כל אחד משלושה סדרי הברכות, דהיינו אחרי מלכיות, אחרי זכרונות ואחרי שופרות. לגבי סדר התקיעות האלה יש מנהגים שונים: או כל פעם תשר"ת; או בפעם הראשונה תשר"ת, בשניה תש"ת, ובשלישית תר"ת; אך מנהג מהודר הוא (ראה לעיל סעיפים רל, רלא) לתקוע כל פעם תשר"ת, תש"ת ותר"ת (תקצב). כל יתר הדינים ראה תקפה-תקצו.